

КАСМАЛАГІЧНА-ТЭАЛАГІЧНЫЯ ПОГЛЯДЫ БЕЛАРУСКІХ КАТАЛІЦКІХ МЫСЛІЦЕЛЯЎ XX СТАГОДДЗЯ

ГАННА КЛІМОВІЧ

Анацыя: У артыкуле паказана, якім чынам касмалагічна-тэалагічныя погляды беларускіх мысліцеляў спалучалі класічныя прынцыпы неатамізму разам з асэнсаваннем новых навуковых тэорый і адкрыццяў.

Ключавыя словы: неатамізм, навука і рэлігія, крэацыянізм, навуковыя адкрыцці.

COSMOLOGICAL AND THEOLOGICAL VIEWS OF BELARUSIAN CATHOLIC THINKERS OF THE TWENTIETH CENTURY

Abstract: The article reveals the way of connection of the classical Thomistic ideas with the modern scientific theories and discoveries in the cosmological and theological views of Belarusian thinkers.

Keywords: Neo-Thomism, Science and Religion, Creationism, Scientific Discoveries.

На пачатку ХХ стагоддзя ў беларускай філасофскай думцы адным з важных кірункаў з'яўляецца рэлігійны, у межах якога адзначаюцца праваслаўны і каталіцкі кірункі. Апошні быў інспіраваны ідэямі неааўгустыніянства і неатамізму. Адным з прыярытэтных кірункаў развіцця рэфлексіі для неатамізму была праблема суаднясення праўды веры і розуму, дадзеная тэма набывае новае гучанне дзякуючы імкліваму развіццю навукі. Перад беларускімі каталіцкімі мысліцелямі паўстала пытанне адаптацыі ідэй тамізму да выклікаў часу.

Да разгляду акрэсленай праблематыкі ў сваёй творчасці звярталіся такія беларускія мысліцелі, як Фабіян Абрантовіч, Адам Станкевіч, Леў Гарошка, Тамаш Падзява. Погляды дадзеных аўтараў фарміраваліся пад уплывам неатамістычнай філасофіі і нясуць на сабе яе значны адбітак. У сувязі з гэтым для іх таксама характэрны спецыфічны падыход падчас разгляду новых навуковых адкрыццяў, заснаваны адначасова на ўласцівым для дадзенай дактрыны прынцыпе прыярытэту ісцін веры над ісцінамі розуму. Мэта артыкула – разгледзець у святле памянёнага прынцыпу касмалагічна-тэалагічныя погляды беларускіх прадстаўнікоў каталіцкага кірунку рэлігійна-філасофскай думкі.

Першы са згаданых аўтараў, хто закранае акрэсленую вышэй тэму ў сваёй творчасці, – Фабіян Абрантовіч. Ён адзначае, што існуе самаіснае быццё (Абсалют), ад якога бяруць пачатак усе канчатковыя рэчы матэрыяльнага свету (Abrantowić, 1928: 6). Ф. Абрантовіч адмаўляе вечнае існаванне матэрыі, кажучы, што яе творцам з'яўляецца Бог. Дзякуючы Богу з'явіўся і першы рух. Дадзены пункт гледжання з'яўляецца традыцыйным для тамістычнага кірунку. Як вядома, яго асноўны канцэпт – *ipsum esse subsistens* (або быццё самаіснае), якое з'яўляецца крыніцай усяго астатняга быцця, апошняе ўжо не спалучае ў сабе існасць і існаванне, але атрымлівае яго ад Абсалюту. Сцверджанне аб тым, што першы рух здзяйсняе Абсалют, таксама належыць да тамістычнай традыцыі, а менавіта да групы апастэрыёрных доказаў існавання Бога Фамы Аквінскага. У адпаведнасці з прынцыпам іерархічнай лесвіцы, уласцівым тамістычнай традыцыі, Ф. Абрантовіч адзначае, што *“ўвесь свет можа быць падзелены на 5 груп: матэрыя нежывая, матэрыя жывая (расліны), матэрыя з пачуццём (зверы), рэальнасць духовая (душы, анёлы), рэальнасць вышэйшая над усю прыроду духоваю і цялесную (ласка Бога)”* (Abrantowić, 1929: 4). Згодна з яго пунктам гледжання, стройная сістэма сусвету і парадак у ім таксама сведчаць аб існаванні Бога (Abrantowić, 1928: 15). Гэта яшчэ адна спасылка на апастэрыёрныя доказы існавання Абсалюту Фамы Аквінскага. Таксама ў рэфлексіі Ф. Абрантовіча прысутнічае тэма, якая будзе надалей прадметам дыскусій у прадстаўнікоў беларускай рэлігійна-філасофскай думкі, а менавіта – ці можна дапусціць, што

свет эвалюцыянуе, і як гэта суадносіцца з дагматыкай каталіцкага веравучэння. Калі дапусціць такую магчымасць, застаецца пытанне – адкуль узятая першая матэрыя, бо, як вядома, “з нічога можа атрымацца толькі нічога” (Abrantowić, 1928: 14). Апошні тэзіс з’яўляецца відавочнай крытыкай канцэпцыі абіягенезісу, якая на той час была актуальнай для біёлагаў, якія стаялі на матэрыялістычных пазіцыях. Сярод найбольш папулярных на той момант канцэпцый абіягенезісу можна назваць каацэрватную гіпотэзу А.І. Апарына (1924), тэорыю “першапачатковага булёну” Дж. Холдэйна (1929), генетычную гіпотэзу Г. Мілера (1929). Нягледзячы на сутнасныя адрозненні, усіх іх аб’ядноўвае прынцып, згодна з якім, пры пэўных умовах жыццё магло паўстаць з нежывых элементаў натуральным шляхам без уздзеяння звышнатуральнай моцы. Зразуме-ла, што мысліцелі, якія стаялі на тэалагічных пазіцыях, не маглі з гэтым пагадзіцца, што і назіраецца ў Ф. Абрантовіча.

Надалей крытыка абіягенезісу будзе абавязковым пунктам рэфлексіі і іншых прадстаўнікоў беларускай рэлігійна-філасофскай думкі каталіцкага кірунку: так, Адам Станкевіч (2008) адмаўляе магчымасць пераходу ад нежывой матэрыі да жывой, кажучы, што звяна паміж імі няма, а гэта сведчыць, што жыццё паўстала ад сілы вышэйшай. Тое ж тычыцца і магчымасці самародства жыцця: “Сучасная ж навука (біялогія) даказала, што між жывым і нежывым на свеце няма ніякага мосціка, няма пераходу з аднаго ў другое, а згэтуль вынікае, што жыццё паўстала не з матэрыі, а з жыцця вышэйшага” (Станкевіч, 2008: 684). Таксама для рэфлексіі А. Станкевіча характэрна тлумачэнне навуковых адкрыццяў з фідэісцкага пункту гледжання: так ён параўноўвае Абсалют з электрастанцыяй (Станкевіч, 2008: 619). У адносінах да пытанняў крэацыянізму назіраецца спроба сцыентысцкага падыходу. Сцвярджаючы канчатковасць існавання свету, ён тлумачыць гэта так: “Свет і ўсё ў ім існуе дзякуючы таму, што адбываюцца ў ім фізічныя і хімічныя змены, што есць святло, рух, жыццё, прасцей кажучы – таму, што дзеіць у свеце энэргія, сіла. З прычыны гэтага дзеяння колькасць энэргіі застаецца нязменнай, але змяняецца яе якасць. Гэта знача, што унутраная энэргія кожнага цела, споўніўшы свае заданьне, становіцца няздатнай да далейшага руху, да дзеяння. Гэтую праяву на свеце вучоныя назвалі энтрапіяй і на падставе гэтага права даказваюць, што мусіць прыйсці сканчэнне ўсяго свету, бо мусіць настаць агульная энтрапія” (Станкевіч, 2008: 649). Дадзены тэзіс з’яўляецца даволі папулярным сярод прыхільнікаў крэацыянісцкай тэорыі і ў абагульненым выглядзе гучыць такім чынам: матэрыя і энэргія пастаянна імкнуцца да распаду на больш простыя формы. Падставай яго з’яўляецца другі закон тэрмадынамікі (“энтрапія ізаляванай сістэмы не можа змяншацца”).

Ужо ў пасляваенны час на старонках часопіса “Божым шляхам” натурфіласофская тэма параўнання Бога з электрастанцыяй з’яўляецца ў артыкулах Тамаша Падзявы. Ён адзначае, што Бог не толькі стварыў свет, але працягвае ствараць яго і ўдасканальваць: *“заўсёды творыць яго, падобна як электрастанцыя вытварае энергію, каб гарэлі лямпы. Гэтак і свет знікнеў бы ў момант, как Бог перстаў яго тварыць”* (Падзява, 1974: 3). Паўсюдныя ўзгадкі паняцця энергіі ў творчасці вышэйзгаданых аўтараў могуць мець некалькі крыніц. Магчымым з’яўляецца запазычанне іх з рускай філасофіі ўсеадзінства, дзе тэрмін “боскія энергіі” звязаны не толькі з трансцэндэнтным аспектам, але і фізічным, на што ўказвае ў даследаванні Сяргеева А.У. (Сяргеева, 2002: 123). Гэта цалкам імаверна, таму што У. Конан у даследаванні, прысвечаным творчасці А. Станкевіча, адзначае, што гэты беларускі мысліцель добра ведаў і часта спасылаўся на ідэі аднаго з галоўных ідэолагаў усеадзінства – У. Салаўёва (Конан, 2003: 22). Адначасова трэба адзначыць, што паняцці радыяльнай і тангенцыяльнай энергіі з’яўляюцца асноватворнымі і для творчасці П. Тэяра дэ Шардэна. Таму прасачыць дакладную крыніцу запазычання канцэпту не ўяўляецца пакуль магчымым. Паняцце энергіі з’яўляецца таксама і ў творчасці Л. Гарошкі, дзе ён на падставе закона захавання энергіі крытыкуе матэрыялізм (Гарошка, 1949: 7). Таксама аўтарам выкарыстоўваецца апастэрыёрны доказ існавання Бога ад мэтанакіраванасці Фамы Аквінскага: *“Ад вякоў заўважана, што ў свеце ўсюды валадарыць парадак... Але нельга ўявіць сабе парадку без упардкаваючага розуму”* (Гарошка, 1953: 3).

Вышэйадзначаныя факты сведчаць, што беларускія аўтары, маючы падмуркам неатамістычныя ідэі, спрабавалі спалучыць класічныя тамістычныя ўстаноўкі з апошнімі навуковымі тэорыямі і адкрыццямі свайго часу, спрабуючы або пераасэнсаваць іх у адпаведнасці з дагматыкай Каталіцкага касцёла, або даказаць іх памылковасць. Дадзеная тэндэнцыя з’яўляецца агульнапрынятай для развіцця руху неатамізму ў XX стагоддзі.

Бібліяграфія

1. Гарошка, Леў (1948). *Паходжаньне чалавека ў святле сучасных знахадкаў*. Парыж.
2. Гарошка, Леў (1949). “Сьляды Бога ў прыродзе”, *Божым шляхам*, 7–8: 5–8.
3. Гарошка, Леў (1953). “Навука і рэлігія (заканчэньне)”, *Божым шляхам*, 55: 4–6.

4. Конан, Уладзімір (2003). *Ксёндз Адам Станкевіч і каталіцкае адраджэнне ў Беларусі*. Мінск: “Про Хрысто”.
5. Падзява, Тамаш (1974). “Бог уладарыць і кіруе светам. Х катэхэза”, *Божым шляхам*, 2: 3–4.
6. Сергеева, Елена Владимировна (2002). *Бог и человек в русском религиозно-философском дискурсе*. СПб.: «Наука».
7. Станкевіч, Адам (2008). “Божае Слова: Эвангэліі і прамовы на нядзелі і сьвяты,” Сяргей Петрыкевіч (рэд.), *3 Богам да Беларусі: збор твораў*. Вільня: Інстытут Беларусістыкі.
8. Abrantowić, Fabijan (1928). *Boh. Wiłno*.
9. Abrantowić, Fabijan (1929). *Čalawiek. Filasoŭska-tealahičny narys. Wiłno*.